

ștefan

CUCU

PUBLIUS OVIDIUS NASO
și literatura română



critică literară



CORECTBooks

ȘTEFAN CUCU

**PUBLIUS OVIDIUS NASO
ȘI LITERATURA ROMÂNĂ**

Editura Virtual

2011

ISBN(e): 978-606-599-858-2

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranță anti-piratare. Multiplicarea textului sub orice formă este sancționată conform legilor penale în vigoare.

Cuprins

ARGUMENTUM	1
I. INTRODUCERE	2
I.1. ANTICHITATEA GRECO-LATINĂ ȘI CULTURA ROMÂNĂ. INFLUENȚE DIRECTE, INFLUENȚE MEDIATE. EXISTENȚA MODELELOR INTERMEDIARE	2
I.2. PUBLIUS OVIDIUS NASO – AETERNUS FONDS	11
I.3. EDIȚII, TRANSPUNERI ROMÂNEȘTI ALE SCRIERILOR OVIDIENE	14
II. RECEPTAREA CRITICĂ A VIEȚII ȘI OPEREI LUI OVIDIU ÎN CONTEXT NAȚIONAL ȘI UNIVERSAL	20
II.1 RECEPTAREA ÎN CONTEXT UNIVERSAL	21
II.1.A. ÎN ANTICHITATE	21
II.1.B. ÎN EVUL MEDIU	22
II.1.C. ÎN PERIOADA RENAȘTERII	25
II.1.D. ÎN „SECOLUL LUMINILOR”	26
II.1.E. ÎN EPOCA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ	27
II.2. RECEPTAREA ÎN CONTEXT NAȚIONAL	37
III. TEME, IDEI ȘI MOTIVE OVIDIENE ÎN LITERATURA ROMÂNĂ	48
III.0.1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE	48
III.1. TEMA EXILULUI	50
III.1.A. MOTIVUL „PATRIAE DULCIS AMOR“	50
III.1.B. MOTIVUL „PARVUS LIBER”	64
III.1.C. MOTIVUL “FORTUNA LABILIS”	68
III.1.D. MOTIVUL „MALA FRIGORA”	81
III.1.E. MOTIVUL „HIC EGO...”	89
III.2. TEMA METAMORFOZEI	95
III.2.A. MITUL LUI NARCIS ȘI AL NIMFEI ECHO	100
III.2.B. MITUL LUI ORFEU ȘI AL EURIDICEI	108
III.2.C. MITUL LUI PAN ȘI AL NIMFEI SYRINX	113
III.2.D. MITUL LUI DEDAL ȘI AL LUI ICAR. MOTIVUL „OS SUBLIME”	122
III.3. TEMA IUBIRII CONCEPTE CA JOC (AMOR – LUSUS)	127
III.3.A. MOTIVUL „AMANS – VENATOR”	133
III.3.B. MOTIVUL „AMANS – MILES”	137

IV. OVIDIU – PERSONAJ LITERAR.....	141
IV.0.1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE.....	141
IV. 1. IPOSTAZIERI DRAMATICE.....	142
IV.2. IPOSTAZIERI EPICE.....	156
IV.3. IPOSTAZIERI LIRICE.....	162
V. ÎNCHEIERE.....	170
BIBLIOGRAFIE.....	172
LUCRĂRI GENERALE.....	172
I. TRATATE, CURSURI, MANUALE, DICȚIONARE DE LITERATURĂ LATINĂ.....	172
II. STUDII REFERITOARE LA POEZIA LATINĂ.....	173
III. LUCRĂRI REFERITOARE LA MITOLOGIA GRECO-ROMÂNĂ.....	173
IV. TRATATE, CURSURI, MONOGRAFII, STUDII, LUCRĂRI DE SINTEZĂ PRIVIND ISTORIA LITERATURII ROMÂNE.....	173
V. LUCRĂRI TEORETICE.....	175
LUCRĂRI SPECIALE CONSACRATE VIEȚII ȘI OPEREI LUI OVIDIU.....	175
STUDII REFERITOARE LA PROBLEMATICA EXILULUI OVIDIAN.....	180
ECOURI OVIDIENE ÎN LITERATURA UNIVERSALĂ.....	181
ECOURI OVIDIENE ÎN LITERATURA ROMÂNĂ.....	183
ÎN PERIODICE.....	184
EDIȚII OVIDIENE FOLOSITE.....	185
PUBLIUS OVIDIUS NASO ET LA LITTÉRATURE ROUMAINE – RÉSUMÉ –.....	187

ARGUMENTUM

Această carte reprezintă textul îmbunătățit și amplificat al tezei de doctorat susținute de mine în 1993, la Universitatea „Ovidius” din Constanța. Față de forma inițială, am adăugat subcapitolul „Ovidius – aeternus fons”, iar la alt subcapitol, „Hic ego...”, am intercalat câteva considerații privind ecourile ovidiene asupra elegiilor scrise în limba latină de un reprezentant al Renașterii de pe teritoriul țării noastre: Johannes Sommer, care continuă tradiția latinistă, cărturărească a ilustrului umanist de origine română, Nicolaus Olahus. De asemenea, am adăugat, la sfârșit, un „index nominum”, cuprinzând numele tuturor autorilor, precum și pe cele ale personajelor literare menționate în lucrare.

În încheiere, țin să aduc calde mulțumiri conducătorului științific al lucrării – prof. univ. dr. Marin Mincu, de la Universitatea „Ovidius” din Constanța, profesorului univ. dr. doc. Dimitrie Păcurariu, de la Universitatea din București, prof. univ. dr. Traian Diaconescu, de la Universitatea din Iași, prof. univ. dr. Teodora Cristea, de la Universitatea din Constanța, conf. univ. dr. Emil Dumitrașcu, de la Universitatea din Craiova, de ale căror sugestii și observații am ținut seama în revizuirea și definitivarea lucrării.

Aduc, de asemenea, mulțumiri domnului Ioan Popișteanu, director al Bibliotecii Centrale Universitare din Constanța și al Editurii „Ex Ponto”, prin a cărui sollicitudine și competență această carte vede lumina tiparului.

Ștefan Cucu

octombrie 1996

I. INTRODUCERE

I.1. ANTICHITATEA GRECO-LATINĂ ȘI CULTURA ROMÂNĂ. INFLUENȚE DIRECTE, INFLUENȚE MEDIATE. EXISTENȚA MODELELOR INTERMEDIARE

În Maximele și reflecțiile sale (Maximen und Reflexionen), apărute postum, precum și în scrierea cu caracter autobiografic, *Dichtung und Wahrheit*, Johann Wolfgang Goethe, admirator statornic al literaturii greco-latine – din care a preluat unele teme, motive, idei – pleda cu înflăcărare pentru studiul limbilor și literaturilor clasice, relevând, în chip pregnant, rolul modelator al antichității greco-latine, mesajul ei profund umanist, în sensul ciceronianului și renescentistului concept de *humanitas*¹. Elogiul antichității, sub aspect pur estetic, apare și la un contemporan al lui Goethe, teoretician al neoclasicismului și întemeietor al studiilor sistematice de istoria artei, Johann Joachim Winckelmann, autor al monumentalei *Geschichte der Kunst des Altertums*. În spiritul umanismului antichității, Goethe afirma în *Wahlverwandschaften*:

„Das eigentliche Studium der Menschheit ist der Mensch”². Contemplând “acel adânc spirit de adevăr, de pregnantă și de frumusețe a antichității clasice”, “simetria intelectuală a cugetării antice”³, Mihai Eminescu își exprima, de asemenea, acum mai bine de un secol, admirația nețărmurită față de antichitatea greco-latină, veritabil îndreptar în viața fiecărui individ, a colectivității umane în general, izvor de infinite satisfacții estetice. Cu aproape două decenii înainte, ctitorul “Junimii”, Titu Maiorescu, apăruse studiile clasice de atacurile unor contemporani care încercau să diminueze valoarea estetică și educativă a literaturii greco-latine:

„Studiile clasice au fost și vor fi nutrimentul principal al inteligenței omenești, până când va fi vorba de bine, de adevăr și de frumos”⁴.

Receptarea antichității clasice de către scriitorii, oamenii de cultură români trebuie privită însă ca un fenomen complex și contradictoriu, cu multe sinuozități, cu multe „creșteri și descreșteri” (incrementa atque decrementa), potrivit vestitei sintagme cantemiriene.

Datorită apariției cu întârziere a literaturii scrise în limba română, a unui pronunțat decalaj față de culturile apusene, nu avem certitudinea continuării tradiției cărturărești antice pe cale directă, imediată. Căci, de multe ori, avem de-a face cu influențe mediate, cu existența unor modele

¹ Maximen und Reflexionen, passim; *Dichtung und Wahrheit*., partea I, c. I, IV.

² *Wahlverwandschaften*, partea a II-a, cap.7.

³ M. Eminescu, *Opera politică*. Vol.2. Ediție îngrijită de I. Crețu, București, 1941, p.104-107.

⁴ Titu Maiorescu, *Pentru ce limba latina este chiar în privința educației studiul fundamental în gimnaziu*. În: *Anuarul Gimnasiului și internatului din Iași pe anul școlastic 1862-1863*.

intermediare, aparținând culturii franceze, germane, italiene, spaniole, poloneze etc., care pun la îndoială influența directă a modelului antic.

În introducerea sintetică la *Istoria literaturii românești*, Nicolae Iorga vorbea despre pătrunderea culturii latine a Occidentului la noi, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, prin filieră culturală poloneză, realizându-se „o potrivire cu fondul propriu, cu felul de a fi al poporului nostru”:

„Individualismul acesta venea, ca și clasicismul de care am vorbit, de la unul dintre vecinii noștri, de la acela care era mai de multe ori în contact direct cu toată realitatea spirituală a Apusului /.../. Dar legăturile noastre culturale cu Ardealul deși au existat, au fost cu mult mai puține decât cele cu Polonia. E foarte mult timp de când am arătat cât de dese și cât de esențiale erau aceste legături, încă dintr-o vreme foarte îndepărtată. Și am pomenit chiar aici de stavropighia de la Liov și de școala de la Kiev a lui Petru Movilă, în care era fără îndoială spirit polon, și s-a văzut câtă Renaștere era în învățătura aceea de caracter neclar, bisericesc ortodox, a lui Petru Movilă, prin care pătrunde, însă, conștient, cultura latină a Occidentului, care venea tot prin Polonia. Și dacă ea a biruit așa de repede, aceasta denotă o potrivire cu fondul propriu, cu felul de a fi al poporului nostru”.¹

Dar pătrunderea umanismului de esență greco-latină s-a făcut la noi și prin filieră italiană, îndeosebi prin studiile făcute de mulți tineri români la Universitățile din Padova, Roma și în alte vestite centre de cultură ale Italiei. Această formare spirituală a unui viitor cărturar român este relevată tot de Nicolae Iorga, care îl dă drept strălucit exemplu pe Stolnicul Constantin Cantacuzino, un umanist și un renaștist prin excelență, care a asimilat cultura latină prin intermediul culturii italiene².

Spirit novator în privința interpretării Evului Mediu românesc, Dan Horia Mazilu – cel care a emis numeroase teorii interesante în acest domeniu, eliminând vechile prejudecăți ale unor exegeți tradiționaliști, scoțând în evidență falsitatea opoziției slavonism-latinism și bizantinism-latinism –, consideră că între aria culturală răsăriteană și cea apuseană nu a existat o barieră de netrecut, ci, dimpotrivă, o continuă receptivitate în privința valorilor umaniste:

„Extinzându-și progresiv sfera de interes, cultura română a căutat de timpuriu să stabilească legături, direct sau indirect, și cu cealaltă arie, apuseană, a culturii europene. Rosturile intime ale culturii române, receptivitatea ce a caracterizat-o întotdeauna, a făcut ca intrarea în relație cu „Occidentul latin” să se producă firesc, să dea întregului ansamblu ce se edifica la noi un caracter complex, să ofere posibilitatea utilizării, cu profit maxim, a celor două mari tradiții spirituale ale Europei”³.

Această teorie este îmbrățișată și de către teologii români contemporani, printre care îl menționăm pe Părintele Stăniloae, care consideră că „marea complexitate se atinge în sinteza între

¹ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*. Introducere sintetică. București, „Minerva”, 1988, p.86-87.

² Ibidem, p.92-93.

³ Dan Horia Mazilu, *Literatura română în epoca Renașterii*. București, „Minerva”, 1984, p.12.

latinitate și creștinismul bizantin”¹.

Un punct de vedere diferit exprimă Ion Rotaru, într-o lucrare apărută la noi cu un deceniu și jumătate în urmă, în care se simte influența unor prejudecăți mai vechi privind relația dintre bizantinism și elenism, dintre ortodoxism și umanismul de esență antică:

„Comentatori ai fenomenului culturii la noi, dintre cei mai importanți, constată o neîncetată legătură a spiritualității românești cu lumea greacă, datorită în primul rând relațiilor bisericești și implicit politice, de-a lungul Evului Mediu, cu Bizanțul. Într-adevăr, este în afara oricărei discuții că în Evul Mediu, mai ales întrucât ne privește, biserica ortodoxă a fost unul dintre factorii culturii și de coeziune a naționalității dintre cei mai activi. Se cuvine totuși a observa deosebirea, radicală în multe privințe, dintre bizantinism și elenism, cel dintâi fiind mai întotdeauna o piedică în calea răspândirii celui de-al doilea, adevărata sursă a umanismului și culturii deschizătoare de noi orizonturi pentru toate popoarele din Europa.”²

Alți cercetători – printre care D. Russo, Petru Vaida – fac o netă distincție între ramura cărturărească, savantă a culturii bizantine, în cadrul căreia continuitatea tradiției clasice, legătura cu cultura antică erau chiar mai pronunțate, mai profunde decât în Apus și ramura populară și religioasă a acestei culturi, specifică țărilor române:

„Țările române aflându-se în Evul Mediu în mod precumpănitor în raza de influență a culturii bizantine sau, mai târziu, a prelungirilor acesteia, s-ar părea că în determinarea raportului culturii românești din sec. al XVII-XVIII-lea cu antichitatea ar trebui să luăm în considerare o cu totul altă situație, cu totul alți termeni de comparație decât în analiza umanismului Renașterii occidentale. Realitatea este că în țările române nu a pătruns ramura savantă, superioară a culturii bizantine, destinată unei elite și care se caracteriza prin păstrarea mai fidelă a tradiției clasice, ci mai cu seamă ramura ei populară și religioasă”³.

Acestor caracteristici de ordin istorico-cultural, privind numai aria spiritualității românești, li se adaugă unele circumstanțe cu caracter mai general, privind aria spirituală a întregii lumi medievale și moderne și capacitatea ei de receptare a valorilor antichității greco-romane. Căci poate fi pusă la îndoială înțelegerea exactă, receptarea corectă de către noi, modernii, în special, a unei anumite scrieri a antichității. Deja, datorită faptului că nu dispunem azi de nici un manuscris original al vreunui autor vechi roman, ci doar de copii manuscrise târzii, aproape toate datând din Evul Mediu, conținând numeroase greșeli, abateri destul de grave de la textul inițial, sensul original al unor pasaje este corupt, alterat, existând o multitudine de lacune, interpolări, care cu greu pot fi îndreptate de

¹ Apud Sandu Frunză, *Perspectiva ortodoxă*. În: Tomis, 28, nr.4, aprilie 1993, p.3.

² Ion Rotaru, *Forme ale clasicismului în poezia românească până la Vasile Alecsandri*. București, „Minerva”, 1979, p.15.

³ Petru Vaida, *Dimitrie Cantemir și umanismul*. București, „Minerva”, 1972, p.169. Vezi și D. Russo, *Elenismul In România*. În: *Studii istorice greco-române*, tomul II, București, 1939, p. 529-531, apud Petru Vaida, op. cit., p.169.

filologii moderni prin conjecturi¹.

Pe de altă parte, anumite noțiuni, judecăți, mituri, mitologeme sunt receptate în chip diferit în epoci diferite, ele pierzându-și, în mare parte, sensul original, de multe ori cu caracter abscons, ezoteric. Goethe încerca să surprindă, în Maximele și reflecțiile sale, această diferență pe plan semantic, referindu-se doar la domeniul paremiologiei.²

*
* *

Dar, analizând raportul dintre literatura greco-latină și literatura română, nu trebuie să exagerăm, nu putem vorbi doar de influențe mediate, de modele intermediare, căci există posibilitatea ca același scriitor român să fi preluat și direct, și indirect din anumiți autori antici. Exemple edificatoare pot oferi Miron Costin, Dimitrie Cantemir și Mihai Eminescu.

După opinia cercetătorului Dan Horia Mazilu, creatorul poemului filosofic *Viața lumii* a cunoscut în original operele multor scriitori greci și latini, având un „contact direct și metodic” cu valorile antichității romane, manifestând un interes deosebit pentru literatura și istoriografia latină.³ Dar acest punct de vedere, de dată mai recentă, nu concordă cu opiniile altor exegeți, istorici literari. Spre exemplu, Al. Piru susținea că Miron Costin nu a preluat citate și motive din operele unor scriitori antici, printre care și Ovidiu, decât indirect, prin intermediul scrierii istoricului sas Toppeltin, *Origines et occasus Transylvanorum* (Lyon, 1667). Cunoscutul istoric literar aduce drept argument existența aceluiași citat din Ovidiu, în original, și la Toppeltin, și la Miron Costin, făcându-se doar o preluare „tale quale”⁴. Alți cercetători, printre care Ion Rotaru, Puiu Enache adoptă un punct de vedere mai moderat, considerând că Miron Costin a stabilit și un contact direct, nemijlocit cu scrierile aparținând antichității romane, citind anumiți autori în original, dar a folosit și unele modele intermediare, din care a preluat câteva citate latinești.⁵

Problema receptării directe și a celei mediate a scrierilor antice se poate studia mai pe larg în opera cărturarului român de talie europeană, Dimitrie Cantemir, care, deși a manifestat o atitudine critică față de antichitatea greco-romană, a reușit să pătrundă în medias res, în esența și spiritul acesteia, fiind un desăvârșit cunoscător al limbilor clasice, în special al limbii latine, în care a compus o mare parte din scrierile sale. După cum remarcă un exeget al operei cantemiriene, „clasicismul cărturarilor umaniști români își va afla încununarea în opera lui Dimitrie Cantemir, care scrie cărți

¹ Vezi Albert Flocon, *Universul cărților. Studiu istoric de la origini până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. București, Editura științifică și enciclopedică, 1976, p.51; James Gow, Salomon Reinach, «Minerva». *Introduction à l'étude des classiques scolaires grecs et latins*. Paris, Librairie Hachette et C-ie, 1890, p.50 și urm.

² *Maximen und Reflexionen*. În: *Goethes Werke in Zwölf Bänden*. Siebenter Band. Berlin und Weimar, 1981, p.512. Vezi și *Maxime și reflecții*. București, „Univers”, 1972, p.34.

³ Dan Horia Mazilu, *Vocația europeană a literaturii române vechi*. București, „Minerva”, 1991, p.27.

⁴ Al. Piru, *Istoria literaturii române, Vol.I, Perioada veche*. București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p.139.

⁵ Ion Rotaru, op. cit., p.36; Enache Puiu, *Viața și opera lui Miron Costin*. București. Editura Academiei R.S.R., 1975, p.153. Vezi și Dumitru Velciu, *Miron Costin*. București, „Minerva”, 1973, p.163.

întregi latinești și grecești, folosește zeci de izvoare grecești, latine și bizantine”.¹ De fapt cărturarul român este un cunoscător atât de profund al limbii latine, încât structura, topica, ritmul frazelor sale corespund perfect celor din latina clasică. Spre exemplu, într-o frază din *Istoria ieroglifică*: „Nimeni mai mult al altuia decât al său judecător și nimeni mai mult /.../ pe altul decât pe sine a se cunoaște poate...”, se observă următoarele trăsături specifice frazei latinești: a) așezarea infinitivului înaintea verbului regent; b) excluderea dublei negații, din care, în limba latină, ar rezulta o afirmație; c) omiterea verbului auxiliar în prima propoziție din frază².

Profund cunoscător al filosofilor elini și latini, al scrierilor lui Aristotel, Platon, Diogenes Laertios, Epictet, Seneca, Cicero ș.a., Dimitrie Cantemir a manifestat mai puțin interes pentru literatura greco-latină propriu-zisă, pentru poezie. Deși citează de trei ori un dicton din Ovidiu: „Video meliora proboque deteriora sequor”³, și altul din Horațiu: «Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus»⁴ – tălmăcindu-le astfel: «Cel bun vădzu, pricep și laud, dară cel rău voiu și urmădz» și, respectiv: «Fată munții și născură un șoarece» – Cantemir nu menționează sursa de unde a preluat aceste dictoane, specificând doar «vechiul cuvânt» sau «precum să dzice cuvântul», ceea ce l-a făcut pe unul dintre cercetătorii operei sale, menționat mai sus, Petru Vaida, să ajungă la concluzia că «expresiile folosite de Cantemir /.../ ne fac să bănuim că el nu cunoștea sursa originală a celor două dictoane, ci le știa pur și simplu ca dictoane și proverbe»⁵. Același exeget al operei cantemiriene, referindu-se la scrierea *Stimuli virtutum* a cărturarului unitarian Wissowatius, care i-a servit drept model lui Dimitrie Cantemir pentru *Divanul său* – fiind chiar tradusă și prelucrată de acesta în cartea a III-a a scrierii sale –, afirmă următoarele, contestând cunoașterea temeinică de către Dimitrie Cantemir, direct de la sursă, a stoicismului antic:

„Trebuie să observăm, de asemenea, că în timp ce citatele traduse după Wissowatius sunt date toate cu indicarea precisă a sursei (cartea, capitolul), citatele din cartea a II-a sunt date fără această indicație, ceea ce ne face să bănuim că ele nu provin din surse directe, că D. Cantemir nu citea încă pe Seneca în original, ci a spicuit sentințele respective din vreunul din florilegiile atât de prețuite peste tot în epoca feudală și care se bucurau de o largă răspândire și la noi în sec. al XVII-lea”⁶.

Așadar, chiar și la un cărturar român de faimă europeană, desăvârșit cunoscător al limbilor clasice, scrierile greco-latine se pot reflecta și în chip indirect, cu ajutorul unor surse intermediare. Dar existența unor scrieri intermediare, din care Cantemir a preluat unele pasaje, unele citate din

¹ Petru Vaida, op. cit., p.43.

² Vezi Alfred Ernout și François Thomas, *Syntaxe latine*. Paris, 1959, p.146,153; N.I.Barbu, Toma Vasilescu, *Gramatica limbii latine*. București, 1969, p.351-357.

³ *Métamorphosés*, VII, 20.

⁴ *Ars poetica*, V, 139.

⁵ Petru Vaida, op.cit., p. 188 (nota nr.7).

⁶ Petru Vaida, op. cit., p.208-209.

autori antici nu exclude contactul direct, nemijlocit al umanistului român cu textele antichității greco-latine. Acest lucru nu poate fi pus de nimeni la îndoială, căci, după cum am arătat mai sus, fraza cantemiriană dovedește o influență directă a frazei specifice latinei clasice, nu numai în scrierile redactate în latinește, ci chiar și în cele compuse în limba română.

Cunoașterea profundă, de către cărturarul român, a scrierilor filosofice ale antichității direct de la sursă ni se relevă și din concepția sa despre prietenie, în care se vede influența directă a lui Aristotel, din *Ethika Nikomacheia*, și a lui Cicero, din *Laelius de amicitia*.

Un exemplu elocvent de suprapunere a unor modele intermediare peste modelul antic primar îl pot constitui scrierile eminesciene.

Renumitul comparatist Paul Van Tieghem scotea în evidență rolul important al cercetării, al inventarierii atente, de către istoricii literari, a lecturilor – *die Belesenheit* – străine ale unor scriitori de seamă, pentru realizarea unor exegeze comparatiste adecvate¹. Acest lucru a fost făcut, după cum se știe, în chip strălucit, în cazul lui Mihai Eminescu, de către George Călinescu. Marele nostru critic a încercat să stabilească, pe lângă problema lecturilor eminesciene din autorii greco-latini, și gradul de cunoaștere a limbilor clasice – în special a limbii latine – de către creatorul Odeii în metru antic, manifestând serioase rezerve în această privință:

„Impresia unora este că poetul e un clasicist emerit, un adânc cunoscător al antichității greco-latine. Ce va fi putut da această opinie? O anume atitudine de interes pentru clasicitate, ce nu trebuie confundată cu specializarea. Multă latinească din școală n-avea cum ști Eminescu. E probabil însă că la Viena sau la Berlin a căutat să împlinească în parte niște lipsuri împiedicătoare pentru studiile înalte. Atâta limbă latină câtă poate desluși un absolvent de școală secundară e de admis principial că poetul știa. O dovadă că învățătura lui era proaspătă și nescolastică o formează din epoca studenției încolo plăcerea naivă și cam de autodidact cu care își presară scrierile cu locuțiuni și zicători latine clasico-moderne /.../. De aci putem trage încheierea că poetul căpătase o relativ tardivă pasiune pentru poezia latină, pe care era în stare s-o descifreze; că ar fi fost un latinist în adevărata accepție a cuvântului, un pricepător adânc al limbii și stilului latin, nu avem nici o îndreptățire să susținem”².

Atenția marelui nostru poet s-a îndreptat îndeosebi către poezii și filosofii greci Homer, Pindar, Sofocle, Platon, Pitagora și către latinii Horațiu, Vergiliu, Ovidiu, Propertiu, Lucrețiu, Ausoniu, ecouri din operele acestora întâlnindu-se în multe creații ale sale.

Creatorul Odeii în metru antic a manifestat un statornic interes pentru opera lui Horațiu, din care a și tradus, în metru original, câteva ode și o epistolă³. Constantin I. Balmuș a demonstrat, încă de la începutul acestui secol, că Eminescu s-a inspirat, în chip nemijlocit, din elegiile lui Propertiu⁴,

¹ Paul Van Tieghem, *Literatura comparată*. București, Editura pentru literatură universală, 1966, p.129.

² G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*. Vol.1. București, Editura pentru literatură, 1969, p.360,373.

³ *Carmina*, I,3; III, 11,30; *Epistulae*, I,11.

⁴ *Cynthia*, *Monobiblos*, I,3; II, 13.

în Călin, Mai am un singur dor și în Venere și Madonă, cunoscând în original textele marelui liric latin, dar a cunoscut și un model intermediar, poezia *Der Besuch* a lui Goethe, inspirată tot din *Propertiu*¹. G. Calinescu stabilește – pentru Mai am un singur dor – câteva modele intermediare, care s-au suprapus peste presupusul model antic primar – cel *propertian*: Francesco Petrarca, *Canzoniere*, Pierre de Ronsard, *De l'élection de son sépulcre*, Alfred de Musset, *Lucie*.² Același lucru se poate spune despre puternicele ecouri horatiene în creația lui Eminescu, creatorul *Luceafărului* cunoscând, încă din adolescență, în original, poemele lui Horațiu, dar preluând unele principii ale acestuia – spre exemplu, *nil admirari* – și prin intermediul lui Schopenhauer³. Pe lângă acestea, deși unele motive literare (ca, de pildă, motivul *fortuna labilis*) sunt preluate direct din Ovidiu – dovadă fiind existența mai multor variante de transpunere în românește a primelor versuri din elegia a 9-a, cartea I a *Tristelor*, care cuprind chiar motivul menționat⁴ –, asupra versurilor eminesciene de sorginte ovidiană s-a suprapus influența scrierilor lui Goethe, în special cea a *Elegiilor romane* (*Römische Elegien*), în care există numeroase reminiscențe ovidiene.

Este interesant să urmărim evoluția influenței culturii grecolatine asupra poeziei lui Eminescu, de la existența unor simple reminiscențe mitologice și istorice, în primii ani de creație, până la asimilarea creatoare a unor idei, imagini și motive din literatura și filosofia antică, integrarea lor organică în universul artistic eminescian.

Unii cercetători au scos în evidență faptul că marele nostru poet își depășește uneori modelul antic, topind niște sintagme prozaice în magma sensibilității sale poetice, subordonându-le unei înalte concepții artistice. Cea mai elocventă dovadă o constituie modul în care Eminescu, pornind de la o banală enumerare de nume de poeți latini, dintr-o elegie a lui Ovidiu⁵, ajunge, în „*Epigonii*”, la caracterizări atât de pregnante, delatine – de către creatorul *Odei* în metru antic, manifestând serioase rezerve în această privință:

„Impresia unora este că poetul e un clasicist emerit, un adânc cunoscător al antichității greco-latine. Ce va fi putut da această opinie? O anume atitudine de interes pentru clasicitate, ce nu trebuie confundată cu specializarea. Multă latinească din școală n-avea cum ști Eminescu. E probabil însă că la Viena sau la Berlin a căutat să împlinească în parte niște lipsuri împiedicătoare pentru studiile înalte. Atâta limbă latină câtă poate desluși un absolvent de școală secundară e de admis principial că poetul știa. O dovadă că învățătura lui era proaspătă și nescolastică o formează din epoca studenției

¹ Constantin I. Balmuș, *Câteva note despre Propertiu și Eminescu. În Eminescu și clasicismul greco-latin*. Iași, „Junimea”, 1982, p.6-11.

² G. Călinescu, *op.cit.*, p.371-373.

³ Nicolae Sulica, *Clasicismul greco-roman și literatura noastră (în special Eminescu)*. În: *Eminescu și clasicismul greco-latin*. Iași, „Junimea”, 1982, p.32.

⁴ Vezi Emil Manu, *O traducere din Ovidiu și rectificarea unor date*. În: *Caietele Mihai Eminescu*. /Vol./2. București, Editura Eminescu, 1974, p.77.

⁵ *Ex Ponto*, IV, 16.

încolo plăcerea naivă și cam de autodidact cu care își presară scrierile cu locuțiuni și zicători latine clasico-modeme /.../. De aci putem trage încheierea că poetul căpătase o relativ tardivă pasiune pentru poezia latină, pe care era în stare s-o descifreze; că ar fi fost un latinist în adevărata accepție a cuvântului, un pricepător adânc al limbii și stilului latin, nu avem nici o îndreptățire să susținem”¹.

Atenția marelui nostru poet s-a îndreptat îndeosebi către poezii și filosofii greci Homer, Pindar, Sofocle, Platon, Pitagora și către latinii Horațiu, Vergiliu, Ovidiu, Propertiu, Lucrețiu, Ausoniu, ecouri din operele acestora întâlnindu-se în multe creații ale sale.

Creatorul Odeii în metru antic a manifestat un statornic interes pentru opera lui Horațiu, din care a și tradus, în metru original, câteva ode și o epistolă². Constantin I. Balmuș a demonstrat, încă de la începutul acestui secol, că Eminescu s-a inspirat, în chip nemijlocit, din elegiile lui Propertiu³, în Călin, Mai am un singur dor și în Venere și Madonă, cunoscând în original textele marelui liric latin, dar a cunoscut și un model intermediar, poezia *Der Besuch* a lui Goethe, inspirată tot din Propertiu⁴. G. Călinescu stabilește – pentru Mai am un singur dor – câteva modele intermediare, care s-au suprapus peste presupusul model antic primar – cel propertian: Francesco Petrarca, *Canzoniere*, Pierre de Ronsard, *De l'élection de son sépulcre*, Alfred de Musset, *Lucie*.⁵ Același lucru se poate spune despre puternicele ecouri horațiene în creația lui Eminescu, creatorul *Luceafărului* cunoscând, încă din adolescență, în original, poemele lui Horațiu, dar preluând unele principii ale acestuia – spre exemplu, nil admirari – și prin intermediul lui Schopenhauer⁶. Pe lângă acestea, deși unele motive literare (ca, de pildă, motivul *fortuna labilis*) sunt preluate direct din Ovidiu – dovadă fiind existența mai multor variante de transpunere în românește a primelor versuri din elegia a 9-a, cartea I a *Tristelor*, care cuprind chiar motivul menționat⁷ –, asupra versurilor eminesciene de sorginte ovidiană s-a suprapus influența scrierilor lui Goethe, în special cea a *Elegiilor romane* (*Römische Elegien*), în care există numeroase reminiscențe ovidiene.

Este interesant să urmărim evoluția influenței culturii grecolatine asupra poeziei lui Eminescu, de la existența unor simple reminiscențe mitologice și istorice, în primii ani de creație, până la asimilarea creatoare a unor idei, imagini și motive din literatura și filosofia antică, integrarea lor organică în universul artistic eminescian.

¹ G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*. Vol. I. București, Editura pentru literatură, 1969, p.360,373.

² *Carmina*, I,38; III, 11,30; *Epistulae*, I,11.

³ *Cynthia*, *Monobiblos*, I,3; II, 13.

⁴ Constantin I. Balmuș, *Câteva note despre Propertiu și Eminescu*. În *Eminescu și clasicismul greco-latin*. Iași, „Junimea”, 1982, p.6-11.

⁵ G. Călinescu, *op.cit.*, p.371 –373.

⁶ Nicolae Sulica, *Clasicismul greco-roman și literatura noastră* (în special Eminescu). În: *Eminescu și clasicismul greco-latin*. Iași, „Junimea”, 1982, p.32.

⁷ Vezi Emil Manu, *O traducere din Ovidiu și rectificarea unor date*. În: *Caietele Mihai Eminescu*. /Vol./2. București, Editura Eminescu, 1974, p.77.

Unii cercetători au scos în evidență faptul că marele nostru poet își depășește uneori modelul antic, topind niște sintagme prozaice în magma sensibilității sale poetice, subordonându-le unei înalte concepții artistice. Cea mai elocventă dovadă o constituie modul în care Eminescu, pornind de la o banală enumerare de nume de poeți latini, dintr-o elegie a lui Ovidiu¹, ajunge, în „Epigonii”, la caracterizări atât de pregnante, de susuggestive pentru poezii români dinaintea sa.²

Un exemplu de desprindere treptată de modele, de transfigurare, pe un plan superior, a unor ecouri ale antichității îl constituie celebra Odă în metru antic. Făcând, la început, o îndelungată și îndârjită ucenicie pe lângă Horațiu, Eminescu trece de la simple exerciții de traducere, de familiarizare cu tainele prozodiei și metricii greco-latine, la variante proprii, în care apar treptat elementele viitoarei capodopere lirice.

Trebuie să subliniem, de asemenea, faptul că nu întotdeauna este vorba, în cazul unor scrieri ale literaturii române; de simple influențe – directe sau mediate –, de împrumuturi din alte literaturi, printre care și din cea greco-latină, ci avem de-a face uneori cu existența unor paralelisme, chiar a unor identități structurale între creatori pe care îi despart secole sau milenii. În acest sens, Roland Barthes, vorbind – în *Notes sur André Gide et son Journal* – despre Gide și afinitățile sale cu Montaigne, afirma că predilecțiile lui Gide nu indică o influență, ci o identitate³.

¹ Ex Ponto, IV, 16.

² Vezi Al. Philippide, *Coincidențe. În: Eminescu și clasicismul greco-latin*. Iași, „Junimea”, 1982, p.3,4.

³ Roland Barthes, *Notes sur André Gide et son Journal* în *Existences*, 1942. Vezi ediția românească: Roland Barthes, *Romanul scriiturii. Antologie*. București, „Univers”, 1987, p.36.

I.2. PUBLIUS OVIDIUS NASO – AETERNUS FONDS

Constituind un pattern al liricii universale și o veritabilă matrix a rostirii românești, Ovidiu este poetul tutelar al începuturilor și al devenirii noastre spirituale. Putem vorbi chiar de o palingenesia, de o perpetuă renaștere a spiritului ovidian în diferite momente ale istoriei noastre, din epoca etnogenezei, a îngemănării dintre daci și romani, până în contemporaneitate. Arghezi îl numea, în chip atât de semnificativ, pe marele sulmonez „strămoșul nostru de limbă, de sânge și simțire”¹.

Într-un sens mai larg, Ovidiu face parte integrantă din cultura română, din spiritualitatea noastră națională. El nu se situează în afara ei, nu este propriu-zis un „scriitor străin”. Acest lucru a fost relevat deja de unii istorici literari, printre care Al. Piru, D. Păcurarul, care au subliniat rolul lui Ovidiu de a fi unul dintre întemeietorii spiritualității românești, considerând chiar că adevărata istorie a literaturii române ar trebui să înceapă cu epistolele pontice ovidiene. Al. Piru afirmă cu convingere următoarele, sprijinindu-se, în argumentația sa, pe un distih elegiac din *Ex Ponto*²:

„Începuturile literaturii române nu coincid cu începuturile poporului român și nici cu acelea ale limbii sale /.../. În limba vorbită de geto-daci, Publius Ovidius Naso, exilat la Tomis, scrisese versuri potrivit modurilor latine cuvintele barbare („Getico scripsi sermone libellum structaque sunt nostris barbara verba modis”). Versurile getice ale lui Ovidiu s-au pierdut. Ne-au rămas în schimb epistolele din Tristia și Pontica și poate că o adevărată istorie a literaturii române cu ele ar trebui să înceapă, fiind întâilele vestigii lăsate de muze pe solul nostru în limba ce va deveni apoi a Daciei întregi”³.

De altfel, începuturile culturilor occidentale stau în întregime sub semnul culturii romane, iar operele scrise în limba latină, în Italia, Franța, Germania, Anglia, la începuturile Evului Mediu, fac parte integrantă din istoria culturii și literaturii respective.

Influența lui Ovidiu asupra culturii române nu trebuie judecată numai din punct de vedere strict livresc, cărturăresc. Acest lucru poate fi valabil pentru alți autori latini: Vergiliu, Horațiu, Cicero, Seneca ș.a. Legătura lui Ovidiu cu spiritualitatea românească este mult mai profundă, el făcând, de fapt, deja parte din structura, din plămada noastră națională, în jurul poetului exilat la Tomis țesându-se numeroase legende, păstrate prin tradiție orală. Ovidiu a devenit un topos permanent al culturii noastre, o coordonată fundamentală, un punct de referință pentru aproape toți creatorii acestei arii spirituale. Cu ocazia Primului Congres Internațional de Studii Ovidiene (*Primus Conventus Omnium Gentium Ovidianis Studiis Fovendis*), desfășurat la Constanța în 1972, Adriana Mătescu afirma, pe bună dreptate – într-un studiu de sinteză – că Ovidiu face parte din patrimoniul spiritual al acestui popor:

„Românii l-au moștenit pe Ovidiu ca pe o profundă, solidară structură a întregii lor istorii /.../.

¹ Tudor Arghezi, *Sursum corda*. În Tomis, 1, nr. 1, iulie 1966, p.1.

² *Ex Ponto*, IV, 13, v.19-20. Vezi și *Tristia*, III, 14, v.48: I „Et videor Geticis scribere posse modis”.

³ Al. Piru, *Istoria literaturii române./Vol./I. Perioada veche*. București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p.3.

Așa se explică faptul că prezența poetului sulmonez în literatura română nu are numai un caracter livresc. Dimpotrivă, ni se pare că sub acest raport există cel mai puțin, dobândind, în schimb, o realitate legendară, folclorică, populară, transmisă prin tradiție și adoptată de către istorici, erudiți și poeți, drept un patrimoniu al acestor meleaguri. Există în lume puține țări în care Ovidiu să fi căpătat atât de adânci semnificații pentru istoria și cultura unui popor, puține în care să fi fost evocat sau unde să fi fost simțită atât de aproape umbra acestui roman considerat ca un prieten și, totodată, un frate¹.

În studiul său privind literatura comparată, Paul Van Tieghem afirma că: „întrezărești mai ușor însemnătatea unei opere cercetându-i posteritatea /.../. Jocul influențelor receptate sau exercitate constituie un element esențial al istoriei literare”².

Problema posterității lui Ovidiu, a dăinuirii sale pe aceste meleaguri prin tradiție orală, prin trecere în legendă și chiar în lumea basmului, dar și prin evocări lirice, prin ecouri asupra literaturii române culte, l-a preocupat mulți ani pe cunoscutul ovidiolog Nicolae Lascu, cel care a dat la iveală ample și substanțiale studii în acest domeniu.³ Crearea unor legende în jurul lui Ovidiu, învăluirea în mister a exilului și morții sale sunt explicate prin argumente de ordin istoric – more historico –, adăugându-se și câteva idei de geneză a creației populare:

„Exilul și moartea lui Ovidiu la Tomis au determinat anumite trăsături specifice ale supraviețuirii lui la noi. Cea dintâi trăsătură este cea legată de locul însuși de exil /.../. Condițiile vitrege de dezvoltare istorică a teritoriului dobrogean au făcut ca problema identificării locului unde poetul latin a trăit ultimii ani să devină tot atât de complicată și, până la un anumit timp, tot atât de greu de dezlegat ca și aceea a cauzelor exilului. Din cauza acestor condiții vitrege, s-a ajuns să nu se mai știe unde a fost situat vechiul Tomis, iar oamenii locului, supuși și unor frecvente amestecuri în perioada migrațiilor, i-au pierdut amintirea /.../. Pe alocuri însă aceste cunoștințe vagi au fost amplificate de imaginația populară, creându-se, astfel, numeroase tradiții locale/.../. Pe de altă parte, oamenii simpli de prin împrejurimi, uimiți de măreția bronzului din piața cea mare a orașului, l-au atribuit unor cauze de natură fantastică, trecându-l pe Ovidiu în lumea basmului”⁴.

Acest proces de sacralizare, de proiectare în mit, în legendă a marelui exilat de la Tomis, atât în planul tradiției populare, cât și în cel al literaturii culte, este surprins și de Dimitrie Păcurariu, care vorbește despre „învrăjirea sa asupra mișcării literare românești și aura de mit creată în jurul lui, devenit, ca nici un alt scriitor la noi, personaj de legendă în folclor, motiv de inspirație pentru

¹ Adriana Miteșcu, Situation d'Ovide dans la culture roumaine. In Revue roumaine, 26, nr.2,1972, p.54.

² Paul Van Tieghem, Literatura comparată. București, 1966,p.22.

³ Zezi Ovidiu în opera lui Miron Costin. Sibiu, 1941; Dimitrie Cantemir despre exilul lui Ovidiu. Sibiu, 1942; Vasile Aaron și Ovidiu. Sibiu, 1943; Cel dintâi cântăreț al meleagurilor noastre. 2. Pământul și vechii locuitori ai țării noastre în opera din exil a lui Ovidiu. 3. Ovidiu în România. În: Publius Ovidius Naso. București, Editura Academiei R.P.R., 1957, p.333-580; Ovide à Tomis. Bruxelles, 1957; L'Esilio di Ovidio nelle tradizioni popolari. Catania, 1959; Ovidio nella tradizione e nella letteratura romana fine alle recenti celebrazioni ovidiane in Romania. Firenze, 1956; La fortuna di Ovidio a Costanza. Sulmona, 1968; Ovidiu – omul și poetul. Cluj, „Dacia”, 1971.

⁴ Nicolae Lascu, Ovidiu în România. În: Publius Ovidius Naso. București, Editura Academiei R.P.R., 1957, p.333-335.

literatura cultă”¹.

Putem afirma că personalitatea lui Ovidiu este – mutatis mutandis – la fel de puternic împlântată în conștiința noastră națională precum cea a lui Eminescu, a lui Traian sau a lui Ștefan cel Mare. Dovadă este faptul că chipul său a fost immortalizat nu numai în literatura română cultă – în special, în cea contemporană –, în mii de poezii, de piese de teatru sau scrieri în proză, ci și în producții folclorice, în numeroase legende dobrogene, ca și în câteva colinde de o mare simplitate și frumusețe, culese din Dobrogea, din care reproducem câteva versuri semnificative:

„Spre soare răsare Aproape de mare În ostrov de ape A fugit să scape De potop și ape, Când în băătătură, Din grădina de rai, Domnul i-a zis în viu grai:

— Te trimit în cer Să-mi aduci lăicer Cu soare și lună Cusute-mpreună. Ovidiu i-a răspuns:

— Doamne, sunt neuns

Cu uleiul sfânt,

Trăiesc pe pământ

Și-s plin de păcate

Cu șapte lăcate

Toate încuiate.

Lasă-mă-n ostrov

Să mor ca o slugă

Până o să fugă

Trăian împărat

Care m-a-ncuiat

La anu’ și la mulți ani!”

(Culeasă de la Maria Ludoșanca, satul Sibioara) ²

¹ D. Păcurariu, *Ecouri ovidiene în literatura română*. În D. Păcurariu, *Studii și evocări*. București, „Cartea românească”, 1974, p.5.

² În: Lui Ovidiu. *Culegere de evocări literare. Presentare și indici de Nicolae Lascu*. Cluj-Napoca, „Dacia”, 1977, p.12-13. Vezi și Titus Cergău, *Insula lui Ovidiu. (Legende și povestiri)*. Cuvânt înainte: Prof. dr. doc. N.I. Barbu. București, „Sport-Turism”, 1979, p.62.

I.3. EDIȚII, TRANSPUNERI ROMÂNEȘTI ALE SCRIERILOR OVIDIENE¹

Dacă în Occident scrierile ovidiene au văzut lumina tiparului încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea – deci, în perioada incunabilelor –, ediția princeps fiind realizată în anul 1471, la Bologna, la noi a fost publicată, în anul 1679, la Sibiu, o culegere de sentințe ovidiene, traduse în germană, maghiară și română de către un sas, Valentin Franck. Datele complete de publicare ale acestei culegeri sunt următoarele: *Hecatombe sententiarum Ovidianarum Germanice imitatarum... Aufgesetzt von Valentino Franck Patricio. Typis Cibinianis, anno MDCLXXIX.*

Din secolul al XVII-lea, cronicarii români s-au străduit să traducă, din epistolele pontice ovidiene (*Tristia* și *Ex Ponto*), scurte fragmente sau versuri izolate, folosite pentru valoarea lor documentară. Spre exemplu, Miron Costin a realizat o traducere liberă² a unui număr de 4 versuri din Ponticele ovidiene – fiind vorba de epistola adresată lui Graecinus – versuri care, în original, au următorul conținut:

„Praefuit hic, Graecine, locis modo Flaccus et illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli,
Hic arcu fisso terruit ense Getas”.³

Traducerea lui Miron Costin este următoarea:

„Gheții ținea într-o vreme, acum Flacus ține
Ripa scumpă a Dunării, el singur cu sine.
El a ținut Misia în pace cu credință,
Pre gheți i-au scos de aicea el cu biruință”.

Analizând transpunerea în românește realizată de cronicarul moldovean, putem constata:

Traducerea nu a fost făcută în metru original, ci în versuri moderne, rimate. Ea păstrează ideile de ansamblu din original, dar unele cuvinte latinești sunt omise, neaflându-și echivalentul românesc. Apar, în schimb, alte sintagme, unități sintactice, cu caracter explicativ, care nu figurează în original. O sintagmă latinească omisă este *arcu fisso* (cu arcul despicat) – care reprezintă un „*ablativus qualitatis*” pe lângă *Getas* –, iar o propoziție adăugată de traducător, neavându-și echivalent în textul latinesc, este: „Gheții ținea într-o vreme”. Uneori, un adjectiv este tradus prin opusul său, prin folosirea procedului antifrazei, spre exemplu, *ferox* (din *ripa ferox Istri*) este tălmăcit prin „scump” (*ripa scumpă a Dunării*). Acest lucru are, probabil, un caracter eufemistic, după procedeul folosit curent în

¹ O bibliografie completă a edițiilor și traducerilor din Ovidiu, a antologiilor, crestomațiilor, culegerilor, manualelor școlare în care sunt incluse fragmente ovidiene, alături de ale altor poeți latini clasici, a publicat Nicolae Lascu, în volumul *Clasicii antici în România*. Cluj, „Dacia”, 1974, p.294-300; 395-421.

² Vezi și considerațiile lui N. Cartoian din *Istoria literaturii române vechi*. București, „Minerva”, 1980, p.262.

³ *Ex Ponto*, IV, 9, v.75-78.

antichitate¹. De asemenea, un substantiv latinesc concret, *ensis*, *ensis* – „sabie” (*ense* – cu sabia) este tradus printr-unul abstract, „biruință” („cu biruință”). Sintagma *in pace fideli* este transpusă prin „în pace cu credință”, în loc de „în pace credincioasă, sinceră, durabilă”. Din punct de vedere lexical, se remarcă preluarea „tale quale” a cuvântului latinesc *ripa* – care se păstrează în românescul „râpă” –, fără a i se da echivalentul obișnuit de „țărnam, mal”. Ca arhaisme, se folosesc cuvintele: „gheții” (pentru „geții”) și Misia (pentru „Moesia” – transpunere prin metonimie a sintagmei din textul latinesc, *Mysas gentes* – neamurile moesice).

De o mare popularitate se vor bucura, la noi, Metamorfozele, cunoscând cele mai multe ediții și transpuneri românești dintre toate scrierile marelui poet sulmonez. În secolul al XVIII-lea se traduc câteva fragmente din cartea I, privind haosul și nașterea universului. În Cartea pentru descălecatul dintâi, Nicolae Costin a tradus, în proză, versurile ovidiene:

„Ante mare et terras et, quod tegit omnia, caelum,
Unus erat toto naturae vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles”,²

dând următoarea versiune românească:

„Aceste mai înainte de marea și de pământ și cât acopere ceriul, un chip era a firei în toată lumea, căruia chip i-au zis Haos, groasă și nemistuită mamină”.

Nu mai este vorba de o traducere liberă, ci de una fidelă textului latinesc, folosindu-se un lexic și unele întorsături sintactice specifice epocii. O transpunere mai depărtată de litera textului ovidian ni se pare cea a celui de al doilea emistih din versul 5: *et, quod tegit omnia, caelum, care capătă următorul echivalent:” și cât acopere ceriul”,* în loc de „și înainte de cer, care le acoperă pe toate”.

Începând cu secolul al XIX-lea sunt transpuse în limba noastră numeroase legende din Metamorfoze, în metru original, în versuri rimate sau în proză, multe dintre ele rămânând multă vreme în manuscris. Menționăm câteva dintre aceste transpuneri datând din prima jumătate a secolului trecut:

Alesee istorii din Cartea Mutărilor (*Metamorphoseos libris*) lui Ovidie Naso. De pre limba latinească pe rumânie în versuri întoarse prin Vasile Aaron – /Sibii? / Brașov, 1803 / 1804/; Metamorfoze. Cartea I. / după versiunea greacă a lui Spiridon Vlantis, Veneția, 1798/ de Scarlat Barbu Tâmpeanu – 1808; Metamorfozul lui Ovidie /I,1-7/. Traducere de Timotei Cipariu – 1832-1835/; Oare châte fabule din a lui P.Ovidie *Metamorphoseon*. Traduse de Nicolae Pauletti – 1839.

Printre alți traducători ai Metamorfozelor se numără: N. Scurtescu, Gr.H- Granda, Ilie S. Petrescu, C.IV. Severin, V. Bumbac, E. Săveanu, I. Diaconescu, G. Popa-Lisseanu, C.Nica, D. Ciudin, G. Guțu, Ion Florescu, N. Lascu, Traian Mateescu, Maria Valeria Petrescu, N.A. Gheorghiu, Virgil

¹ Vezi Eumenides (Zețele binevoitoare), pentru Erinyes – Furiae (Zețele răzbunării și blestemului); Euxeinos (ospitalier, primitor de oaspeți), pentru Axeinos (neospitalier).

² *Metamorphoses*, I,v.5-7.